

ЗВО «УКРАЇНСЬКИЙ КАТОЛИЦЬКИЙ УНІВЕРСИТЕТ»

Гуманітарний факультет

Кафедра культурології

Кваліфікаційна робота бакалавра

**РЕВІТАЛІЗАЦІЯ ПОСТІНДУСТРІАЛЬНОЇ СПАДЩИНИ
ЯК ЧИННИК ТРАНСФОРМАЦІЇ МІСЬКОЇ КУЛЬТУРИ
(НА ПРИКЛАДІ ЗАПОРІЖЖЯ І ЖИТОМИРА)**

Студентки IV курсу
групи ГКУ 18/Б
Осадчої Вікторії

Наукова керівниця:
заїдувачка кафедри культурології
кандидатка філологічних наук
Рибчинська Зоряна

робота рекомендована до захисту перед ЕК,
протокол № 47 від 10 червня 2022 р.
Завідувачка кафедри культурології,
кандидатка філологічних наук, Рибчинська Зоряна _____

Львів 2022

REVITALIZATION OF POST-INDUSTRIAL HERITAGE AS A FACTOR OF URBAN CULTURE TRANSFORMATION (ON THE EXAMPLE OF ZAPORIZHZHIA AND ZHYTOMYR)

Анотація: Ревіталізація постіндустріальної спадщини є міждисциплінарним та багатофункціональним процесом, який комплексно підходить до трансформації та переосмислення об'єкта або простору. У цьому дослідженні я аналізую контекст української ревіталізації на прикладах Креативної платформи “Млин” в Запоріжжі та Інноваційного парку “Вимірювач” в Житомирі, і їх гіпотетичного впливу на трансформацію міської культури в індустріальних містах.

Методологічною рамкою дослідження є теорія трьох моделей регенерації культурної спадщини за Греямом Евансом, трьох аспектів функціонування ревіталізації в польському дослідженні Agnieszka Konior і Veronika Pokojska **“Management of Post Industrial Heritage in Urban Revitalization Processes”** і трьох вимірів індустріальної культури за прикладним дослідженням **“The Transformative Power of Industrial Culture. A Dynamic Approach to the Culture of Industrial Regions”**.

У ході дослідження було визначено низку причин за якими ревіталізація одного об'єкту постіндустріальної спадщини не може слугувати фактором трансформації міської культури цілого міста: відсутність державної політики регулювання процесів ревіталізації, реновації та джентрифікації, відсутність взаємодії міських громадських ініціатив з освітніми платформами, колективний досвід і пам'ять населення стосовно обмеженості і закритості промислових територій до використання.

Ключові слова: ревіталізація, постіндустріальна спадщина, реновація, міська культура, індустріальне місто, індустріальна культура

Annotation: The revitalization of post-industrial heritage is an interdisciplinary and multifunctional process that takes an integrated approach to the transformation and rethinking of an object or space. In this study, I analyze the context of Ukrainian revitalization on the examples of the creative platform “Mlyn” in Zaporizhzhia and innovation park “Vumiryvach” in Zhytomyr, and their hypothetical transformational impact on urban cultures in industrial cities.

The methodological framework of the study is the theory of three models of cultural heritage regeneration by Graeme Evans, three aspects of the revitalization management in the Polish study by Agnieszka Konior and Veronika Pokojnska "**Management of Post Industrial Heritage in Urban Revitalization Processes**" and three dimensions of industrial culture in applied research "**The Transformative Power of Industrial Culture. A Dynamic Approach to the Culture of Industrial Regions**".

The study identified a number of reasons why the revitalization of one post-industrial heritage object can not be a factor in the transformation of urban culture of the whole city: the lack of state policy to regulate revitalization, renovation and gentrification, the lack of interaction of urban initiatives with educational platforms, and collective local experience and memory of industrial objects as limited and closed for use.

Key terms: revitalization, post industrial heritage, renovation, urban culture, industrial city, industrial culture

ЗМІСТ

ВСТУП	5
РОЗДІЛ I. ТЕОРЕТИЧНІ РАМКИ ДОСЛІДЖЕННЯ	7
1.1. Ревіталізація	7
1.2. Взаємодія (пост)індустріальної спадщини і процесу ревіталізації	16
1.3. Поняття міської культури. Індустріальні міста	23
РОЗДІЛ II. УКРАЇНСЬКИЙ ДОСВІД РЕВІТАЛІЗАЦІЇ	28
2.1. Український контекст процесу ревіталізації	28
2.2. Креативна Платформа “Млин”. Запоріжжя	30
2.3. Інноваційний Парк “Вимірювач”. Житомир	32
РОЗДІЛ III.	36
3.1. “Млин” та індустріальне Запоріжжя	36
3.2. “Вимірювач” і провінційний Житомир	40
ВИСНОВКИ	45
СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ	48

ВСТУП

Активний процес ревіталізації постіндустріальної спадщини в українському контексті спостерігається протягом останніх п'яти-семи років. Україна є осередком великої кількості постіндустріальних об'єктів та просторів, що слугує перспективною передумовою для трансформації і актуалізації постіндустріальної спадщини. Метою мого дослідження є аналіз української ревіталізації в індустріальних містах України на прикладах Креативної платформи “Млин” в Запоріжжі та Інноваційного парку “Вимірювач” у Житомирі. Дослідницьке питання моєї роботи звучить наступним чином: Як ревіталізація постіндустріальних об'єктів впливає на культуру індустріальних міст України? Виходячи із поставленого дослідницького питання, я виокремлюю наступні завдання: дослідити і проаналізувати діяльність “Млина” та “Вимірювача”, охарактеризувати специфіку їхнього впливу в містах і окреслити гіпотетичні сценарії трансформації міської культури.

Теоретично аналіз роботи спирається на низку досліджень в рамках процесів ревіталізації: Anthony F.C. Wallace “Revitalization Movements”, Małgorzata Wilczkiewicz, Magdalena Wilkosz-Mamcarczyk “Revitalization – Definition, Genesis, Examples”, Doris Bachmann-Medick “Cultural Turns. New Orientations Of The Study Of Culture”, Graeme Evans “Measure for Measure: Evaluating the Evidence of Culture’s Contribution to Regeneration”, Neil Smith “Toward a Theory of Gentrification: A Back to the City Movement by Capital, not People” та інші. Методологічною рамкою дослідження є теорія трьох моделей регенерації культурної спадщини за Греямом Евансом, трьох аспектів функціонування ревіталізації в польському дослідженні Agnieszka Konior і Veronika Pokojnska “Management of Post Industrial Heritage in Urban

Revitalization Processes” і трьох вимірів індустриальної культури за прикладним дослідженням “The Transformative Power of Industrial Culture. A Dynamic Approach to the Culture of Industrial Regions”.

Структурно моє дослідження поділяється на три частини: теоретичну, аналітичну та практичну. У теоретичному розділі я опрацьовую походження ревіталізації та її аспектів функціонування, взаємодію постіндустріальної спадщини з процесом ревіталізації та поняття індустриальної культури міст. В аналітичній частині я оглядаю репертуар українських проектів ревіталізації/реновації і детальніше описую кейси Креативної платформи “Млин” та Інноваційного парку “Вимірювач”. У практичній частині дослідження, на основі опрацьованих матеріалів і проведених інтерв’ю із засновниками та керівниками проектів Олександром Годимирою та Андрієм Чибуровським я проводжу аналіз кейсів ревіталізації постіндустріальної спадщини та їх напрямків впливу на міську культуру індустриальних міст.

РОЗДІЛ I. ТЕОРЕТИЧНІ РАМКИ ДОСЛІДЖЕННЯ

1.1. Ревіталізація

Значення будь-якого терміну або поняття насамперед завжди варто шукати у самому слові. «Ревіталізація», де «ге» з латинської означає відновлення, а «vita» - життя, дослівно перекладається як «повернення життя».¹ Зазвичай термін «ревіталізація» застосовують до урбаністичних досліджень, де вона найчастіше зустрічається у дискусіях стосовно концепцій відновлення міського простору. Ревіталізація використовується в різноманітних міждисциплінарних галузях як медицина, архітектура, гідрологія та урбаністика. Безпосередньо моє дослідження зосереджене на урбаністичній ревіталізації, яка передбачає комплексне відновлення міського простору або окремого об'єкту, з урахуванням збереження автентичного та історичного контекстів і з метою соціальних та культурних змін.

«Ревіталізація визначається як багатогранні зусилля, що включають ревалоризацію, реставрацію, реконструкцію, модернізацію та заходи, спрямовані на відродження будівлі, району або міста, спустошених у різних аспектах, як економічних, так і соціальних»²

Важливим і невід'ємним аспектом у будь-якому визначенні процесу ревіталізації завжди залишається соціальна включеність суспільства. Завданням ревіталізації якраз і є істотна соціалізація простору, яка була втрачена, і має бути переосмислена і переоцінена. Вагомий фокус

¹ Визначення терміну "Ревіталізація" в Online Etymology Dictionary [Електронний ресурс] – Режим доступу до ресурсу: <https://www.etymonline.com/word/revitalize>

² Małgorzata Wilczkiewicz, Magdalena Wilkosz-Mamcarczyk. Revitalization – Definition, Genesis, Examples 2015, с. 72

ревіталізації спрямований на об'єкти, які протягом певного часового проміжку втратили власні першочергові аспекти функціонування. Małgorzata Wilczkiewicz i Magdalena Wilkosz-Mamcarczyk у дослідженні **“Revitalization – Definition, Genesis, Examples”**, характеризують ревіталізацію як певну форму діяльності, що стосується урбаністичної політики, і є комплексним виявленням поваги до минулих традицій та інструментом розв'язання соціальних проблем місцевого населення.³ Це ті проблеми, які формуються на тлі міських ландшафтів, зазвичай є наслідком економічних та соціальних факторів, і таким чином варіанти їх вирішення мають бути суттєво індивідуалізованими і пристосованими до потреб об'єктів, їх масштабності і просторовості.

Ентоні Ф.К. Воллес, канадсько-американський антрополог, був першим хто запропонував і ввів у науковий обіг поняття «ревіталізаційного руху» (“revitalization movement”). У однойменній праці, датованій 1956-м роком, Воллес описує цей рух як **«цілеспрямовані, організовані та свідомі зусилля членів суспільства побудувати більш задовільну культуру»**.⁴ Автор пов'язував ревіталізаційний рух з соціальними конфліктом та стресом. Саме через дезорганізацію суспільства рух формується як цілісна необхідність вимушених трансформацій. Мета “ревіталізаційного руху”, на думку дослідника, полягала у перебудові культурної системи суспільства із формуванням нового способу життя і нових соціальних взаємозв'язків.⁵

На мою думку, у процесі дослідження ревіталізації варто враховувати питання «просторового повороту». Інтелектуальний рух, що сфокусував

³ Małgorzata Wilczkiewicz, Magdalena Wilkosz-Mamcarczyk. Revitalization – Definition, Genesis, Examples. 2015, с. 72

⁴ Anthony F.C. Wallace. Revitalization Movements. 1956, с. 265

⁵ Anthony F.C. Wallace. Religion: An Anthropological View. 1966, с. 120

увагу саме на просторі, сприяв формуванню поняття «спільності» і «спільноти», що безпосередньо підпорядковуються «філософії» ревіталізації. У роботі німецької літературознавиці і культурологині **Доріс Бахманн-Медик** «Культурні повороти. Нові орієнтири в науках про культуру», зазначається, що визначальним моментом в просторовому повороті, є **«не самий територіальний простір як контейнер або посудина, а простір як соціально-виробничий процес, що враховує сприйняття, використання, і перехід як процеси які безпосередньо пов'язані з репрезентацією простору на символічному рівні»**⁶ Знову ж таки, подібні твердження повертають до сприйняття ревіталізаційного процесу як вагомого чинника формування і згуртування спільноти.

Об'єкт ревіталізації виконує роль нового альтернативного важеля впливу на культурний ландшафт міста. Загалом, тенденція ревіталізації має власний початок в історії Західних країн – у Сполучених Штатах Америки, Великобританії, Німеччині та Франції, починаючи з 60-х років 20-го століття. Своєю чергою, на території Центральної Європи подібна практика ревіталізації постіндустріальних об'єктів з'явилась наприкінці 1990-х, і особливо після 2000-х років. Велика кількість нефункціональних промислових просторів є прикладом покинутої спадщини, спричиненої процесом деіндустріалізації міст. Часткове, або повне припинення експлуатації промислових об'єктів призвело до їх занедбання та закриття. Практика ревіталізації запропонувала модель для їх переосмислення і подальшого розвитку, створення нової просторової та культурної ідентичності об'єктів постіндустріальної спадщини.

Як вже зазначалось раніше, процес ревіталізації визначають просторові, соціальні та економічні індикатори. Вони слугують

⁶ Doris Bachmann-Medick. Cultural Turns. *New Orientations Of The Study Of Culture*. 2016, с. 216

своєрідними «стовпами», на яких базується реновація просторів. Просторовий аспект безпосередньо торкається питань архітектурного планування, технічної складової інфраструктурних зв'язків, і звичайно, культурної спадщини. Соціальний аспект насамперед має на меті цілісне формування спільноти, згуртування громади аби уникати явищ соціальної ізоляції і сегрегації. Економічний фактор в процесі ревіталізації передбачає залучення інвестицій, появу нових робочих місць, тим самим сприяючи підвищенню економічного рівня життя певної території.

Ревіталізація складається з комплексу методологічних процесів, які передбачають якісне відновлення простору або об'єкту. Оновлення, модернізація, і ревалоризація ⁷, що має значення переоцінки цінностей, їх відновлення, шляхом реконструкції об'єктів, - усі ці три аспекти залучені до ревіталізації, і забезпечують її цілісне функціонування. Регенерація, реабілітація, реструктуризація, реконструкція – подібні концепції мають на меті активізацію використання міських просторів, що здійснюватиме ефективну і потужну протидію процесам занедбання і сповільнення розвитку міст як культурних соціально-комунікативних середовищ.

За класифікацією Греяма Еванса, британського професора креативної культурної економіки Лондонського Університету Мистецтв, саме культурна діяльність відіграє важливу роль у ревіталізації об'єктів. У своїй роботі **“Measure for Measure: Evaluating the Evidence of Culture’s Contribution to Regeneration”**, він виокремлює три базові моделі реновації, складовою яких виступає саме культура. ⁸ Перша модель - **“regeneration through culture”** ґрунтується на тому, що насамперед культурна діяльність

⁷ A Revitalizing Function of Culture and Cultural Heritage [Електронний ресурс]. – 2019. – Режим доступу до ресурсу: <https://ukdiss.com/examples/function-of-culture-and-cultural-heritage.php?vref=1>.

⁸ Graeme Evans. Measure for Measure: Evaluating the Evidence of Culture’s Contribution to Regeneration 2005, с. 9

є фактором відновлення, і стає символічною для цілого ревіталізаційного процесу. Комплексні культурні проекти на основі цієї моделі передбачають пристосування об'єктів до публічного використання. Цілком доцільним в цій моделі є здійснення ребрендингу місця, зміни його сприйняття і соціалізації. Проекти ревіталізації подібного характеру спрямовані на створення статусу унікальності об'єктів, їх виключної особливості на рівні із загальним місцевим урбаністичним ландшафтом.⁹ Якщо аналізувати наступну модель **“cultural regeneration”**, то в цьому випадку залученість самої культури до стратегій ревіталізації є більшою і змістовнішою, враховуючи контексти визначених територій, їх просторових, соціальних та економічних факторів функціонування. Третьою моделлю, яку розглядає автор є **“culture and regeneration”**, де культурна діяльність навпаки не є повністю інтегрованою в процеси відновлення і динамічного розвитку об'єкту. Характер подібних культурних проектів демонструє особливість процесу ревіталізації, де інтерпретація та переосмислення індустріальної спадщини є захованими в самих промислових просторах.¹⁰ Подібна методика системної реалізації моделі ревіталізації є сприятливою в посиленні запланованих функцій простору і формуванні спеціалізованих послуг у відповідь на потреби окремих соціальних груп населення.

Важливим урахуванням при процесі ревіталізації є застосування широкого діапазону впливів культури в екологічній, соціальній та економічній сферах.¹¹ Екологічна сфера зосереджується на питанні раціональності регенерації об'єктів, повторного використання занедбаних просторів, враховуючи просторові, історичні, і символічні орієнтири

⁹ Graeme Evans. Measure for Measure: Evaluating the Evidence of Culture's Contribution to Regeneration 2005, с. 9-10

¹⁰ Там само, с. 11-12

¹¹ Evans G., Shaw P. The contribution of culture to regeneration in the UK. A review of evidence. A report to the Department for Culture Media and Sport, London Metropolitan University, London. 2004, с. 10

ревіталізації. Розвиток і активізація простору слугуватиме збільшенню соціалізації, тим самим маючи вплив на покращення навколишнього середовища і зниження відсотку загрози занедбання і знищення. Залучення культури до контексту економічного пожвавлення забезпечує присутність інвестиційних процесів, що реалізують внутрішній розвиток і зростання, підвищення рівня місцевого малого бізнесу і збільшення партнерських відносин у секторах державної і приватної діяльності. У соціальній сфері культура в рамках ревіталізації насамперед є впливовою серед зміни моделі сприйняття і осмислення об'єкту суспільством, зміни їхнього уявлення про власне місце проживання. Переосмислення є визначальним чинником процесу соціалізації і перетворення ревіталізованого об'єкту.

З кінця ХХ століття тенденція ревіталізації досягла широкого масштабу практичного розповсюдження та застосування. Раціонально сформована і реалізована реновація слугує потужним кроком у підвищенні соціального іміджу трансформованих об'єктів, які набувають статусу культурних просторів. Важливо враховувати, що у більшості випадків реновації фокус здебільшого зосереджується саме на економічному чиннику, маючи на меті цілісну комерціалізацію ревіталізованого об'єкту як певного продукту культурного і соціального споживання.

Поняття джентрифікації є дотичним процесом до комплексного підходу реалізації проектів ревіталізації. Джентрифікація спочатку існувала виключно в наративі міського індустріального розвитку, проте з часом почала використовуватись у дослідженнях соціально-просторових трансформацій постіндустріальних та пострадянських міст.

Вперше, термін “**джентрифікації**” був запропонований британською соціологинею німецького походження - Рут Глас, в її праці “**Лондон: аспекти змін**”, датованій 1964-м роком. У ній авторка розглядає процес

джентрифікації Лондона, аналізуючи переїзд представників середнього класу до індустріальних районів міста, де раніше проживали представники робочих класів.¹² Що важливо і очевидно зазначити, що процеси ревіталізації та джентрифікації одночасно з'являються в історії постіндустріалізації міст Західних країн, наприкінці 1950-х років, і їх поступово почали інтегрувати в урбаністичну культуру міст у 1960-1970-х роках 20-го століття.¹³

Ніл Сміт, шотландський географ і антрополог, виокремлює культурні та економічні причини джентрифікації, звертаючись до переконань теоретиків ревіталізації Грегори Ліптона, Девіда Лея та Вінтерса.¹⁴ Говорячи з перспективи культурних причин джентрифікації, зазначається, що переважна більшість молодого населення полишала усталене переконання про сімейне життя за містом на противагу переїзду до центральних районів міста.¹⁵ Вінтерс писав про те, що подібні зміни способу життя полягають в прагненні пошуку середовища і спільноти однодумців. Визначення напряму джентрифікації корелюється із тенденцією проектів ревіталізації як каталізаторів гуртування різних соціальних груп населення.¹⁶ Використовуючи поняття **“сучасних постіндустріальних міст”**, Девід Лей пише про характерне витіснення представників сфер виробництва працівниками сфер обслуговування. Таким чином, система споживання почала зумовлювати систему виробництва, і саме тому культура

¹² Glass, Ruth. *London: Aspects of Change*. London: MacGibbon & Kee, 1964

¹³ Neil Smith. *Toward a Theory of Gentrification: A Back to the City Movement by Capital, not People*, *Journal of the American Planning Association*, 1979, с. 538

¹⁴ Там само, с. 540

¹⁵ Ley, D. *Inner city resurgence and its societal context*. Paper presented to the Association of American Geographers Annual Conference, New Orleans, 1978, с. 335

¹⁶ Winters, C. *Rejuvenation with character*. Paper presented to the Association of American Geographers Annual Conference, New Orleans, 1978, с. 544

споживання починає керувати процесами використання міського простору.¹⁷

У праці **“Gentrification, Abandonment, and Displacement: Connections, Causes, and Policy Responses in New York City”** Пітер Маркузе, американський юрист та професор міського планування, говорить про те, що процеси джентрифікації та соціально-просторової поляризації відбуваються паралельно, що характеризується витісненням бідніших груп населення до околиць міста, і концентрацією багатших в центральних районах.¹⁸ Внаслідок чого відбувається соціальне розшарування, і формується своєрідна просторова ієрархія населення. У статті **“Джентрифікація та просторова нерівність по-київськи: випадок Оболоні”** авторки Альона Ляшева та Ярослава Опенько розглядають поняття джентрифікації та поляризації як суміжні поняття які безпосередньо стосуються і процесів ревіталізації. Авторки зазначають, що джентрифікація є причиною розвитку креативних індустрій,¹⁹ і збільшення надходження інвестицій, що призводить до подальшого інвесторського інтересу у фінансовій підтримці подібних проектів. Культурний розвиток виступає одним з основних рушіїв джентрифікації, саме ревіталізовані простори зазвичай стають центрами культурного впливу.

Спершу, термін “джентрифікація” авторства Рут Глас використовувався в суто американському розрізі міських і просторових політик субурбанізації, тобто зростанні розвитку приміських зон великих

¹⁷ Ley, D. *Inner city resurgence and its societal context*. Paper presented to the Association of American Geographers Annual Conference, 1978 New Orleans, c. 336

¹⁸ Peter Marcuse. *Gentrification, Abandonment, and Displacement: Connections, Causes, and Policy Responses in New York City* / *Urban Law Annual; Journal of Urban and Contemporary Law*, Volume 28. Columbia University, 1985, c. 196

¹⁹ Ляшева А., Опенько Я. Джентрифікація та просторова нерівність по-київськи: випадок Оболоні [Електронний ресурс] // Спільне Commons. – 2019. – Режим доступу до ресурсу: <https://commons.com.ua/uk/dzhentrifikaciya-ta-prostorova-nerivnist-po-kiyivski/>

міст.²⁰ Згодом цей процес обмежувався не лише питаннями економічного рівня життя населення, а почав фокусуватись на культурних та соціальних факторах розвитку міських просторів. У статті **“Що таке джентрифікація і чи є вона в Україні?”** Павло Федорів, аналітик та керівник проєктів аналітичного центру державної політики “CEDOS”, заперечує метафору міста як організму, пояснюючи джентрифікацію з перспективи соціального процесу, а не природнього. Як політичний та соціальний процес, джентрифікація в першу чергу є довгостроковою перспективою врегулювання нерівномірного економічного рівня міського середовища та його населення.²¹

Процеси ревіталізації та джентрифікації є відносно новими для українського дискурсу урбаністичної культури міст. Якщо порівнювати досвід західних країн і український, то практики ревіталізації та джентрифікації строком у 8-7 років вважаються доволі “молодими” в Україні порівняно з іншими країнами. Соснова Надія, докторка архітектури і доцентка кафедри містобудування Інституту архітектури Національного університету “Львівська Політехніка”, говорить про те, що в Україні відсутня стратегічна політика управління джентрифікацією, або ж ревіталізацією.²² Сучасний контекст української джентрифікації полягає у комерціалізації, що впливає на ієрархічну сегрегацію міського простору. **“Соціальна і економічна структура постіндустріального міста розвиваються набагато швидше, ніж просторова, що вимагає**

²⁰ Suburbanization / Urban Sociology [Електронний ресурс] – Режим доступу до ресурсу: <http://sociology.iresearchnet.com/urban-sociology/suburbanization/>

²¹ Федорів П. Що таке джентрифікація і чи є вона в Україні [Електронний ресурс] // MISTOSITE. – 2019. – Режим доступу до ресурсу: <https://mistosite.org.ua/uk/articles/shcho-take-dzhentryfikatsiia-i-chy-ie-vona-v-ukraini>.

²² Соснова Н. Джентрифікація, як риса сучасної міської динаміки (на прикладі м. Львова). Містобудування та територіальне планування, 41, 2011: с. 412

відповідного реагування і регулювання”²³ Авторка додає, що поняття джентрифікації не є доцільним у застосуванні до реконструкції або трансформації промислових міських просторів, пояснюючи це тим, що індустріальне минуле міста, або окремого об’єкту не здатне до істотного зникнення. На відміну від джентрифікації, ревіталізація є якісним, а не кількісним процесом зміни та трансформації.²⁴ У комплексі джентрифікація та ревіталізація є рушіями перетворення історичних міських просторів до комерційно орієнтованих середовищ. Відбувається зміна “соціального статусу”²⁵ простору або об’єкту, частіше із збереженням його історичного і культурного минулого.

1.2. Взаємодія (пост)індустріальної спадщини і процесу ревіталізації

У моєму дослідженні важливим аспектом ревіталізації є питання постіндустріальної спадщини. Культурна спадщина активно використовується у процесах відновлення занедбаних постіндустріальних просторів. Зокрема, польські дослідниці культури, асистентки кафедри культурного менеджменту Інституту Культури Ягелонського Університету в Кракові – Agnieszka Konior і Veronika Pokojska у власному дослідженні 2020-го року **“Management of Postindustrial Heritage in Urban Revitalization Processes”** зазначають, що культурна спадщина не слугує

²³ Соснова Н. Джентрифікація, як риса сучасної міської динаміки (на приклад м. Львова). Містобудування та територіальне планування, 2011: с. 411

²⁴ Там само, с. 414

²⁵ Там само, с. 418

окремою категорією активізації в ревіталізаційному процесі, а є частиною просторових, соціальних та економічних процесів його реалізації.²⁶

Постіндустріальні простори складають вагомий відсоток об'єктів, які підпорядковуються процесам ревіталізації. Постіндустріальна спадщина є окремою категорією культурної спадщини, яка репрезентує промислові об'єкти з перспективи «історичних, технологічних, соціальних, архітектурних і наукових цінностей».²⁷ У свою чергу індустріальний ландшафт є видозміненим культурним ландшафтом внаслідок індустріалізації та модернізації. Індустріальна спадщина є своєрідним комплексом набутих практик і традицій, сформованих впродовж промислового використання об'єктів. Таким чином, індустріальну спадщину можливо характеризувати як матеріальну, так і нематеріальну.

Agnieszka Konior і Veronika Pokojaska зазначають подібність між процесами ревіталізації і управління спадщиною. Вони говорять про те, що ревіталізація і збереження спадщини спрямовані на «**управління змінами**», що характеризують перспективу довгостроковості і забезпечення стабільного процесу змін і розвитку. Як постіндустріальна спадщина, так і ревіталізація формується на базисі матеріальних чинників, тобто просторового відновлення, так і на нематеріальних, що включають важливий аспект соціальної активізації суспільства. Формуючи нову ідентичність ревіталізованого об'єкту, важливо враховувати його попередній історичний і ціннісний контексти, аби конструювати об'єктивне і цілісне середовище спільних культурних значень і орієнтирів.

²⁶ Agnieszka Konior і Veronika Pokojaska “Management of Postindustrial Heritage in Urban Revitalization Processes” 2020, с. 1

²⁷ Agnieszka Konior і Veronika Pokojaska “Management of Postindustrial Heritage in Urban Revitalization Processes” 2020, с. 2

Будь-який проект ревіталізації надає особливої уваги локальному контексту, враховуючи потреби і запити місцевих жителів. У подібних випадках культура істотно транслюється як гарантія стійкості і довгостроковості ревіталізованих проектів. Саме наявність спадщини репрезентує концепцію сталого розвитку, а адаптація і активізація об'єктів стосовно нових напрямів експлуатації лише є рушійними і допоміжними силами в розумінні збереження індивідуальної «ідентичності» і «характеру» місця. Поєднання аспектів постіндустріальної спадщини і ревіталізації слугує вагомій раціоналізації використання простору як в теперішній перспективі, так і в майбутній, враховуючи можливі потреби і запити наступних поколінь. Активізація, що безпосередньо є своєрідним аспектом збільшення привабливості об'єкту, виконує роль не лише забезпечення можливості створення нових ініціатив, проте і водночас утримання і збереження вже існуючих організацій і компаній, які потребують нового етапу функціонування.

Знову ж таки, посилаючись на концепцію сталого розвитку, що першочергово передбачає залучення екологічних, соціальних, економічних та культурних чинників, авторки дослідження “Management of Postindustrial Heritage in Urban Revitalization Processes” пропонують власну модифіковану модель, де культурна спадщина базується на трьох аспектах: екологічних, власне просторових, соціальних і економічних. Подібний погляд на ревіталізаційний процес, враховуючи залучення культурної спадщини, демонструє, що використання спадщини у ревіталізації не обмежується виключно рамками збереження пам'яток і факторами реконструкції і реновації, а також підпорядковується низці нематеріальних елементів.

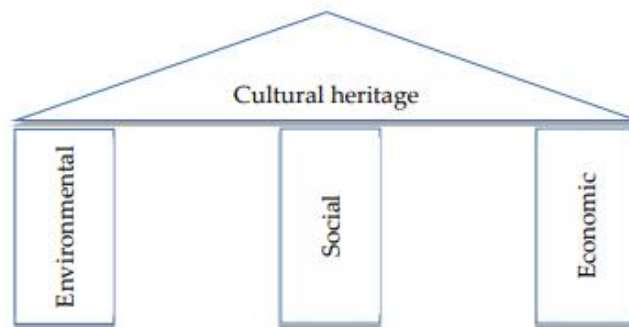

Figure 1. Approach to revitalization using cultural heritage.

Зобр. 1 «Підхід до ревіталізації шляхом використання культурної спадщини»

Agnieszka Konior i Veronika Pokojnska “Management of Postindustrial Heritage in Urban Revitalization Processes” 2020, с. 7

У своєму дослідженні авторки виділили наступні стратегії реалізації ревіталізаційного процесу і адаптації постіндустріальних об’єктів: **збереження об’єкту**, пошук нових концепцій значення, підкріплених фінансовою підтримкою, що сприятиме підтримці автентичності обраного об’єкту і акцентуватиме на цьому увагу; **збереження частини або цілого постіндустріального об’єкту без змін**, фокусування на збереженні просторового духу, його справжності та унікальності; **зміна функціонування** при збереженні вже існуючих просторових ресурсів, акцентування на оновленій експлуатації; **кардинальне перетворення частини або всього об’єкту**, з метою отримання нових конотацій, можливість конструювання нових форматів архітектурної системи.²⁸

²⁸ Agnieszka Konior i Veronika Pokojnska “Management of Postindustrial Heritage in Urban Revitalization Processes” 2020, с. 8

Table 2. The management of cultural heritage resources in urban revitalization.

Spatial Aspects	Social Aspects	Economic Aspects
<ul style="list-style-type: none"> • The adaptation of postindustrial objects for: <ul style="list-style-type: none"> - cultural and social purposes - residential purposes - service purposes • New buildings referring to the local heritage <ul style="list-style-type: none"> • Simulacra • Heritage in public space: <ul style="list-style-type: none"> - topographic names - relics of tangible heritage <ul style="list-style-type: none"> - remembrance - outdoor exhibitions - places of activity and recreation 	<ul style="list-style-type: none"> • Lectures and presentations <ul style="list-style-type: none"> • Exhibitions: <ul style="list-style-type: none"> - historical - art • Workshops • Collecting oral history • Festivals and recurring events <ul style="list-style-type: none"> • Other events 	<ul style="list-style-type: none"> • Tourist services • Food services • Hotel services and apartments for rent <ul style="list-style-type: none"> • Souvenirs • Cultural route

Зобр. 2 «Управління ресурсами культурної спадщини в урбаністичній ревіталізації»

Agnieszka Konior i Veronika Pokojaska “Management of Post Industrial Heritage in Urban Revitalization Processes” 2020, с. 7

Адаптація просторових аспектів в процесі ревіталізації реалізується з метою забезпечення соціальних цілей. Відновлені об’єкти безпосередньо стосуються локальної спадщини, акцентуючи увагу на важливості просторового переосмислення і відтворення нових символічних сенсів. Своєю чергою, соціальні чинники слугують динамічним діапазоном можливостей для реалізації історичних та мистецьких експозицій, створення освітньої та розважальної культурної платформи. Економічні фактори закріплюють попередні аспекти забезпеченням і активізацією туристичного сервісу, що сприятиме раціональному здійсненню культурного обміну в рамках процесу ревіталізації.

Враховуючи, що комплекс із усіх трьох аспектів гарантує успішне введення функціонування ревіталізаційного об’єкту, тим не менш, соціалізація залишається ледве не одним з ключових моментів подібного просторового феномену. Взаємодія спадщини із соціальною сферою передбачає довгострокову перспективу активізації, яка сприяє формуванню

і зміцненню локальної спільноти, і конструюванню індивідуальної соціальної ідентичності, що транслюватиме колективну відповідальність і залученість до процесів функціонування оновленого постіндустріального простору. Подібні фактори соціалізації опосередковано мають на меті своєрідне пробудження усвідомлення спільноти у цінності збереження, переосмислення і відновлення культурної спадщини.

Table 3. Benefits of heritage-based urban revitalization processes.

Spatial Benefits	Social Benefits	Economic Benefits
<ul style="list-style-type: none"> • monument preservation • the renovation and adaptation of historic buildings • an improvement of housing standards • an increase in social and cultural services and activities • the improvement of the quality of public spaces • the use of available resources (sustainable area development) 	<ul style="list-style-type: none"> • the improvement of the image of the area • place marketing • upholding or giving character to the area (genius loci) • the increase in the prestige connected with living in the area • creating a reason to be a proud member of local community • building civil society • inspiring cultural and social activities • strengthening bonds between generations and ensuring social cohesion • activating senior citizens • improving the quality of life 	<ul style="list-style-type: none"> • an increase in the market value of renovated historic buildings and their surroundings • an inspiration to local entrepreneurs • maintaining traditional crafts • the creation of new job opportunities • the reduction in the scale of migration to other urban centers • the development of the local tourist market

Зобр. 3 «Переваги урбаністичних ревіталізаційних процесів, базованих на залученні спадщини»

Agnieszka Konior i Veronika Pokojnska “Management of Post Industrial Heritage in Urban Revitalization Processes” 2020, с. 15

Враховуючи перелічені переваги на зображенні (3) вище, можна зазначити, що культурна спадщина є одним з ключових факторів активізації і переосмислення постіндустріальних просторів, що має значний вплив на рівні просторових, соціальних та економічних вимірів. Подібні дослідження процесів ревіталізації за «участю» постіндустріальної спадщини, здатні вказувати на те, що протягом наступних років тенденція

реновації постіндустріальних зон має потенціал і перспективу ще більшого зростання і ширшого розповсюдження.

Культурна спадщина визначається одним з ключових каталізаторів економічного та культурного розвитку окремих локалізованих територій. У Білій книзі «Економічний вплив місцевої культурної спадщини» авторки Лілії Кривецької, репрезентується вагомий потенціал культурної спадщини в рамках активізації економічного, культурного, туристичного і освітнього розвитку міст, створення комунікативної системи зв'язків між урядовими і неурядовими організаціями, зміцнення місцевих громад і спільнот. Розуміння економічного потенціалу об'єктів культурної спадщини виокремлює одну з центральних умов успішного забезпечення ревіталізаційного процесу, зокрема перетворення постіндустріального об'єкта в культурний.

Культурна цінність пам'яток і об'єктів здатна монетизуватись в економічну, що генерує подальший потенціал і гарантію довгострокового функціонування оновленого і трансформованого об'єкту. Проте культурна спадщина не обмежується виключно економічними вимірами. У Білій Книзі виокремлюються чотири виміри місцевої культурної спадщини як активу, як ціннісного капіталу. Традиційна характеристика спадщини транслюється в чотирьох вимірах: економічному, природному, людському і соціальному, і культурному.²⁹ Варто зазначити, що українське дослідження потенціалу і методології культурної спадщини перегукується з дослідженням польських авторок згаданих попередньо – Agnieszka Konior і Veronika Pokojska. Економічний капітал культурної спадщини охоплює інфраструктурну систему, архітектурне і технічне забезпечення, а соціальний актив в свою чергу окреслює локальну компетенцію, і насамперед рівень соціалізації і

²⁹ Кривецька Л. Біла Книга. Економічний вплив місцевої культурної спадщини / Лілія Кривецька. – Львів, 2020. с. 12-13

налагодження комунікативних зв'язків, наявність спільноти. Природний вимір репрезентує вплив спадщини на довкілля, а культурний актив характеризує комплекс культурних цінностей і традицій, що резонують теперішнім поколінням і резонуватимуть наступним.

Звертаючись до українського контексту відновлення культурної спадщини, важливо зазначити, що подібна методологія комплексу чотирьох активів істотно не застосовується, а програми відновлення спадщини здебільшого фокусуються лише на аспектах культурної цінності об'єктів. Проведення подібного аналізу, базуючись на поняттях чотирьох впливових активів, відновленні культурної спадщини, і насамперед її відбору в рамках збереження буде більш об'єктивованим, і збільшить пріоритетність відновлення, привабить більші ресурси інвестування, і забезпечить довготривалу перспективу функціонування і розвитку.

1.3. Поняття міської культури. Індустріальні міста

Ключовими поняттями цієї роботи є ревіталізація, постіндустріальна спадщина, трансформація міської культури та індустріальні міста. Саме тому, теоретична рамка поняття міської культури та індустріального міста має бути розглянута. На початку XVIII століття виникає явище міської культури, яке характеризується комплексом економічних, політичних та міських взаємозв'язків.³⁰ Поява індустріальних міст зумовлена розвитком капіталістичної системи, за якою міста формувались як центри виробничої діяльності. Збільшення індустріального міста було спричинено високою внутрішньою міграцією, і зумовлювало створення нових культурних форм міського простору, базуючись на взаємодії та комунікації членів робочих

³⁰ Urban Cultures since the capitalist world system. Industrial cities [Електронний ресурс] / – Режим доступу до ресурсу: <https://www.britannica.com/topic/urban-culture/Urban-cultures-since-the-capitalist-world-system>

класів. У 70-х роках ХХ століття, дослідники-антропологи сформува-ли дослідження “антропології” міста у форматі комплексного спостереження і аналізу мережі культурних, економічних та політичних зв’язків.³¹ Повертаючись до індикаторів взаємодії процесів ревіталізації та збереження постіндустріальної спадщини, згаданих у попередньому підрозділі, можна зазначити, що культурні, економічні та політичні чинники є центральними як в питанні міського простору, так і в процесі ревіталізації об’єктів.

“Індустріальні міста – це більше, ніж просто місця економічного виробництва. Вони також є системами соціального та культурного виробництва і відтворення, та місцями, де зароджується самобутня індустріальна культура”³² Автори роботи **“Forgotten values of industrial city still alive: What can the creative city learn from its industrial counterpart?”** розглядають індустріальне місто як інструмент альтернативного розвитку, що має інклюзивне міське управління та соціальні інновації, засновані на специфічному культурному середовищі, сформованому в результаті промислового розвитку.³³ Важливо також зазначити, що індустріальна культура класифікується категоріями матеріальної і нематеріальної спадщини. Джон Харвст, австрійський географ і дослідник регіональних міських політик управління, додав цю класифікацію до загальної теорії поняття міської культури: **“Матеріальний**

³¹ Urban Cultures since the capitalist world system. Industrial cities / Britannica [Електронний ресурс] / – Режим доступу до ресурсу: <https://www.britannica.com/topic/urban-culture/Urban-cultures-since-the-capitalist-world-system>

³² Jani Kozina, David Bole, Jernej Tiran. Forgotten values of industrial city still alive: What can the creative city learn from its industrial counterpart? [Електронний ресурс] / – Режим доступу до ресурсу: <https://www.sciencedirect.com/science/article/pii/S1877916621000254>

³³ Там само, [Електронний ресурс] / – Режим доступу до ресурсу: <https://www.sciencedirect.com/science/article/pii/S1877916621000254>

вимір зосереджується на збудованій промисловій спадщині (будівлі, промислові майданчики) та її збереженні або повторному використанні, часто як місця для культурних заходів, освіти чи інших цілей (Rautenberg, 2012). Нематеріальні аспекти індустріальної культури більше зосереджуються на вкорінених цінностях, таких як солідарність, толерантність, мультикультуралізм, взаємоповага, товариство та рівність.”³⁴ Таким чином, індустріальна культура міст характеризується активною взаємодією промисловості і суспільства. Вона має помітний потенціал до зміни усталених образів міст, створення їх нових “ідентичностей”, водночас зберігаючи автентичні характеристики їх історії та культури.

Якщо говорити про “виміри” індустріальної культури, автори практичного каталогу **“The Transformative Power of Industrial Culture. A Dynamic Approach to the Culture of Industrial Regions”** від проекту “Interreg Central Europe. InduCult2.0”, визначають три рівні, що цілісно характеризують індустріальну культуру міст: соціальні, культурні та економічні. Соціальний вимір виступає в ролі простору для публічного діалогу індустріальної культури та промислових трансформацій міста.³⁵ Залучення населення до діалогу формує перспективу колективного конструювання майбутнього міста, базуючись на взаємодії промислових та освітніх платформ. Саме так індустріальна культура сприяє інклюзії в міських політиках управління промислових міст. У культурному вимірі індустріальна культура водночас є чинником збереження спадщини, і чинником формування нової регіональної культури. З одного боку,

³⁴ Jani Kozina, David Bole, Jernej Tiran. Forgotten values of industrial city still alive: What can the creative city learn from its industrial counterpart? [Електронний ресурс] / – Режим доступу до ресурсу: <https://www.sciencedirect.com/science/article/pii/S1877916621000254>

³⁵ The Transformative Power of Industrial Culture. A Dynamic Approach to the Culture of Industrial Regions / Interreg Central Europe. InduCult2.0, 2019. с. 12

індустріальна культура є консервативною в своїй регіональній історії, а з іншого є динамічною у забезпеченні культурного прогресу для індустріального міста.³⁶ У економічному вимірі індустріальна культура підпорядковує промислові процеси креативній інтерпретації, що призводить до інновацій та урізноманітнення економічної сфери міста. Індустріальна культура напряду впливає на процеси сучасної постіндустріалізації, що сприяє сталому економічному розвитку міст.³⁷

Індустріальні міста вирізняються характерними традиціями і цінностями, формуючи власну регіональну ідентичність. **“Історичні та сучасні промислові інфраструктури є культурними символами ідентичності регіону”**³⁸ Важливість розуміння сучасної культури індустріальних міст полягає у потребі залучення більшої кількості населення до конструювання колективної ідентичності міста, або регіону. У каталозі зазначено про особливість колективної пам’яті індустріальних регіонів, внаслідок яких і формуються специфічні культурні моделі промислових центрів. Саме тому індустріальна культура є основним інструментом у збереженні регіональної ідентичності населення.

Водночас індустріальна культура є запобіжним фактором для виїзду молоді з міста, сприяє формуванню нової робочої сили, що зацікавлена в прогресивній діяльності місцевих галузей промисловості. Збереження молодого населення у місті є важливим фактором для його майбутнього розвитку. Якісна комунікація та популяризація індустріальної культури міста як особливої риси ідентичності регіону сприяє підвищенню зацікавленості молодих кадрів у промислових сферах виробництва власних міст. Можливості для реалізації особистих підприємницьких ідей сприяють

³⁶ The Transformative Power of Industrial Culture. A Dynamic Approach to the Culture of Industrial Regions / Interreg Central Europe. InduCult2.0, 2019. с. 12

³⁷ Там само, с. 12

³⁸ Там само, с. 15

культивуванню нового покоління промислової культури. Підприємства в індустріальних містах грають роль **“культурних агентів”**³⁹, які сприяють культурній діяльності і саме індустріальна культура стає центральною точкою їх діяльності та соціальної відповідальності.⁴⁰

Зв'язок який конструює індустріальна культура між минулим і сучасним міста є доцільним прикладом комерційного інструменту, що створює цілісний образ індустріального міста. **“Культурна еволюція регіону, що охоплює його промислове минуле, сьогодення та майбутнє може стати унікальним пунктом просування регіону як привабливого місця для життя, роботи чи інвестування”**⁴¹ Поєднання трьох вимірів: минулого, теперішнього і майбутнього міста повертає до важливості збереження колективної пам'яті, згаданої раніше, і вкотре наголошує на особливості індустріальної культури як засобу створення образу міста.

Якщо підсумувати, міська культура індустріального міста є комплексним явищем поєднання традиційних та сучасних тенденцій промислового виробництва, що сприяє залученню креативних індустрій до пошуку нових векторів використання постіндустріальних об'єктів промислової спадщини.

³⁹ The Transformative Power of Industrial Culture. A Dynamic Approach to the Culture of Industrial Regions / Interreg Central Europe. InduCult2.0, 2019. с. 19

⁴⁰ Там само, с. 19

⁴¹ Там само, с. 23

РОЗДІЛ II. УКРАЇНСЬКИЙ ДОСВІД РЕВІТАЛІЗАЦІЇ

2.1. Український контекст процесу ревіталізації

Як було вже згадано попередньо, практика ревіталізації на території країн Європи та в Сполучених Штатах Америки розпочалась ще близько 40 років тому, в Україні ця тенденція спостерігається лише протягом останніх 5-8 років. Ревіталізація не завжди зосереджується виключно на окремих об'єктах, інколи переосмислення простору транслюється на цілі райони. Так в Україні є розробки проектів ревіталізації району Підзамче у Львові, а також Подолу в Києві як значної частини колишнього осередку промислового виробництва.

Найчастіше в українському контексті процес ревіталізації спрямований на відновлення і переорієнтацію колишніх промислових зон. Цей вибір є доволі очевидним, бо вагома частина масштабних індустріальних об'єктів розташована в центральних районах міста, водночас з невеликою орендною вартістю, що зумовлена відсутністю попиту на функціонування, і банальною непотрібністю колишніх промислових просторів. Проблема недооцінення промислових об'єктів в Україні є нагальною, ще у 2016 році на семінарі «**Право на місто**», було окреслено дві причини подібної ситуації: нерозуміння цінності промислової архітектури і постіндустріальної радянської спадщини, і відсутність інтересу з боку потенційних інвесторів, які б забезпечили довготривалий процес відновлення об'єктів і гарантію подальшого функціонування.⁴² Саме тому в українських реаліях успіх проектів ревіталізації, за якими ми можемо спостерігати, базується більшою мірою на ініціативності людей, які

⁴² Шутка І. Другий шанс. Як і навіщо міста ревіталізують занедбані об'єкти [Електронний ресурс] / Ірина Шутка // Куфер – Режим доступу до ресурсу: <https://kufer.media/misto/drugyj-shans-yak-i-navishho-mista-revitalizovuyut-zanedbani-ob-yekty/>.

стоять за ними, на їх комунікації та стратегії. Центральним фактором функціонування ревіталізованих просторів завжди залишається взаємодія і соціальна підтримка, фінансування, система комунікаційних зв'язків, де людський капітал є одним з ключових індикаторів успіху реновації індустріальних об'єктів.

Важливо зазначити, що найпоширенішим напрямом трансформації промислових просторів в Україні є саме **реновація**, тобто відновлення постіндустріального простору із запровадженням нової функції діяльності. Переорієнтація переважної більшості об'єктів спрямована на креативні та інноваційні індустрії. Найбільше українських проектів ревіталізації зосереджено в Києві: «Port Creative Hub», «UNIT.City», «Closer», «IZONE», Арт-Завод «Платформа», у Харкові прикладами є IT-хаб «Fabrika.space» і Арт-Завод «Механіка», у Полтаві – «Арт-Платформа 11», у Запоріжжі – Креативна Платформа «Млин», в Івано-Франківську – «Промприлад.Реновація», у Житомирі - “Вимірювач”, у Львові ціла низка просторів – “!FESTrepublic”, “Lem Station”, “Jam Factory Art Center”, “ReZavod” і “Kivsh”.⁴³ Кейс інноваційного парку “Вимірювач” в Житомирі є першою спробою ревіталізації в Україні, саме ревіталізації як простору, так і ревіталізації виробництва, відновлення і переосмислення історичної функції виробництва.

На території України вже є приклади успішних проектів реновації, які в свою чергу сприяють трансляванню і розповсюдженню тенденції переосмислення промислових зон на території всієї країни. Варто сказати, що українська ревіталізація характеризується саме створенням

⁴³ Миколаєнко Н. (Напів)ревіталізовані: 4 приклади переосмислення індустріальних просторів в Україні [Електронний ресурс] / – Режим доступу до ресурсу: <https://mistosite.org.ua/ru/articles/napivrevitalizovani-4-pryklady-pereosmyslennia-industrialnykh-prostoriv-v-ukraini>

багатофункціональності об'єкту задля забезпечення різноманітності можливостей використання простору, його відкритості до різних категорій населення, і що найважливіше - демократизації цільової аудиторії, тобто перетворення просторів на універсальні, інклюзивні мультифункціональні об'єкти і культурні осередки.

2.2. Креативна Платформа “Млин”. Запоріжжя

Історія Креативної платформи “Млин” в Запоріжжі розпочалась ще в 2016 році, коли троє ініціативних друзів – Олександр Годимира, Володимир Комісаров і Олексій Добренький замислились над нестачею мистецьких просторів і майстерень у Запоріжжі. Так з'явилась спільна ідея створення першого лофтового приміщення в місті, яке водночас супроводжувалось процесом часткової ревіталізації постіндустріального об'єкту. Важливим є те, що локація платформи є державною нерухомою пам'яткою України⁴⁴ і будівлею менонітського періоду XVIII століття.⁴⁵ Млин Нібура є унікальним прикладом промислової архітектури кінця XIX століття, що був побудований в тодішньому Олександрівську у 1895-ому році і був найбільшим на території Європи.⁴⁶ Постать Германа Нібура в історичному контексті міста є досить цікавою, він відомий статусом тодішнього «хлібного короля» регіону, спадкоємцем батькового борошномельного бізнесу.⁴⁷ Млин Нібура став п'ятим млином за рахунком

⁴⁴ Запорізька Спадщина / Млин Нібура [Електронний ресурс] – Режим доступу до ресурсу: <https://heritage.zp.ua/document/324-mlin-nibura/page/12074>

⁴⁵ ПЕРЛИНИ ЗАПОРІЗЬКОЇ АРХІТЕКТУРИ [Електронний ресурс] // Запорізька Січ. – 2017. – Режим доступу до ресурсу: <http://sich.zp.ua/perlini-zaporizkoi-arkhitekturi>.

⁴⁶ Млин Нібура [Електронний ресурс] // Запоріжжя – Режим доступу до ресурсу: <https://zaporizhzhia.city/places/melnica-nibura>.

⁴⁷ В Запоріжжі 120-річний млин перетворили на арт-простір [Електронний ресурс] // Громадське ТБ Запоріжжя. – 2017. – Режим доступу до ресурсу: <https://www.youtube.com/watch?v=bCSdiuYxPhg>.

і був збудований під впливом візиту Нібура до Америки, де він побачив найбільший в світі Міннеапольський млин. Саме так з'явилась п'ятиповерхова будівля парового млина в Запоріжжі, найвищої будівлі в тодішньому Олександрівську. На той час на території Запоріжжя (Олександрівська) за статистичними даними розташовувалось і було зареєстровано 11 млинів Нібура в трьох менонітських колоніях – Шенвізе, Розенталь та Ейндвіге. Після Першої Світової війни усі млини були підпорядковані націоналізації, а діяльність млина згодом перейшла до промислового борошномельного виробництва – «ЗАПОРІЖМЛИН».

З 2016 року у просторі “Млина” діє Креативна платформа, яка насамперед була передбачена як відкритий і доступний мистецький осередок для реалізації ініціатив населення міста. Креативний простір є некомерційною громадською організацією і залишається андеграудним креативним осередком Запоріжжя. У діяльності “Млина” поєднуються мистецька художня ініціатива «DrinkandGo», кіноклуб «Воскресінета», театр Нової Драми, і також простір використовується для проведення відкритих лекцій, майстер-класів, дискусій, виставок і камерних концертів.⁴⁸

Саме історичний контекст об'єкта унікальної промислової архітектури кінця XIX століття репрезентує потребу збереження постіндустріальної архітектурної спадщини в індустріальних містах. Ревіталізація надає можливість відновлення історичного контексту об'єкта в рамках сучасності, пристосування до тенденцій та потреб. Ревіталізація історичних промислових об'єктів транслює метод активізації соціально-комунікативного процесу в контексті збереження культурної цінності

⁴⁸ В Запоріжжі 120-річний млин перетворили на арт-простір [Електронний ресурс] // Громадське ТБ Запоріжжя. – 2017. – Режим доступу до ресурсу: <https://www.youtube.com/watch?v=bCSdiuYxPhg>

будівлі.⁴⁹ Приклад Креативної платформи «Млин» демонструє те, як частина будівлі в аварійному стані перетворилась на культурний простір. **«З купи сміття – в арт простір».**⁵⁰ Ревіталізація забезпечила не лише нову інтерпретацію постіндустріальної пам'ятки, але і збереження історичної складової унікальності простору, що має перспективу залучення місцевого населення до ознайомлення з локальними історичними контекстами міста.

Після повномасштабного вторгнення росії на територію України 24 лютого 2022 року, будівля Млина як стратегічний об'єкт і пункт залізничного сполучення була закрита до використання і зайнята підрозділами Збройних Сил України. Під час воєнного стану Креативна платформа «Млин» долучається до волонтерської діяльності і за можливості проводить мистецькі події для своїх резидентів в інших локаціях культурних центрів Запоріжжя.

2.3. Інноваційний Парк «Вимірювач». Житомир

Житомирський завод «Електровимірювач» був побудований в 1956-ому році на території колишньої духовної семінарії⁵¹, основним напрямом спеціалізації якого стало виробництво електровимірювального обладнання. Станом на 2021 рік, на території заводу функціонує один цех, який виготовляє освітнє обладнання для шкільних кабінетів фізики, хімії та астрономії.

⁴⁹ Revitalization of Historic Buildings as an Approach to Preserve Cultural and Historical Heritage // International Scientific Conference Urban Civil Engineering and Municipal Facilities. – 2015, с. 884

⁵⁰ В Запоріжжі 120-річний млин перетворили на арт-простір [Електронний ресурс] // Громадське ТБ Запоріжжя. – 2017. – Режим доступу до ресурсу: <https://www.youtube.com/watch?v=bCSdiuYxPhg>

⁵¹ Електровимірювач / Історія [Електронний ресурс] – Режим доступу до ресурсу: <https://www.eliz.com.ua/uk/about/history>

У 2019 році Андрій Чибуровський, генеральний директор підприємства “Електровимірювач”, став співвласником заводського простору, ініціював проект ревіталізації та створення інноваційного парку “Вимірювач”. Спільно з київським осередком неформальної культури та креативних практик “Платформа Острів”, за участі Романа Саха та Віти Базан було розпочато процес перезавантаження заводу.⁵² У концепції розробки проекту зазначено, що метою перезавантаження є запуск платформи інноваційного виробництва, що об’єднає наукові, інтелектуальні та культурні осередки України. Структура проекту розподілена на наступні підрозділи: освітнє ядро, науковий відділ, лабораторія звуку, лабораторія виробництва і парк як частина постіндустріального простору заводу.⁵³

“Команда виокремила для себе два фокуси: освіту як фактичне першоджерело інновацій і розвитку та промислове виробництво, яке досі можна успішно експлуатувати.”⁵⁴ Саме ці фокуси і є підтвердженням філософії проекту “Вимірювача” як поєднання минулого, теперішнього і майбутнього. Команда працює над інтеграцією працівників “старожилів” “Електровимірювача” до процесів модернізації і співпраці з резидентами проекту “Вимірювач”. Трансформація закоренілого духу промислового об’єкту є непростим і довготривалим процесом, проте саме в цьому і полягає мета переосмислення виробництва і переосмислення колишніх індустріальних просторів заводу.

⁵² Житомир. Як ревіталізують завод “Електровимірювач” / Ukraïner, 2021 [Електронний ресурс] – Режим доступу до ресурсу: <https://ukraïner.net/vymiruvach-zhytomyr/>

⁵³ Концепція створення інноваційного парку на базі заводу “Електровимірювач” у Житомирі [Електронний ресурс] – Режим доступу до ресурсу: <https://drive.google.com/file/d/1wj7p76ZVz9QFs2vBxcGZ-G1BwI9d1z6g/view>

⁵⁴ Житомир. Як ревіталізують завод “Електровимірювач” / Ukraïner, 2021 [Електронний ресурс] – Режим доступу до ресурсу: <https://ukraïner.net/vymiruvach-zhytomyr/>

“Вимірювач” позиціонується з перспективи мультифункціонального об’єкту для проектів та ініціатив, які базуватимуться на взаємодії громадських організацій, мистецьких осередків та бізнесу. Інноваційний парк вже має приклади декількох успішних кейсів та резиденцій в 2020-2021 роках: запуск Експериментальної школи предметного дизайну, саунд-резиденції “V:UNCASE”, саунд-резиденція “СИГМА-2021”, запуск Лабораторії виробництва і Лабораторії звуку. Популяризація електронної музики в Житомирі є особливим пунктом в проекті ревіталізації “Вимірювача” і вводилась як пропозиція до стратегічного розвитку міста.

Проект інноваційного парку “Вимірювач” є першою спробою ревіталізації простору і ревіталізації виробництва в Україні. Це єдиний приклад ревіталізації в Україні, бо відбувається не лише відродження і переосмислення простору, а і відновлення електромюзичного виробництва. Культурна та індустріальна спадщина заводу у буквальному сенсі отримує “друге життя”, і створює взаємодію між індустріальним та постіндустріальними поколіннями, залученими до процесу відновлення та трансформації. **“Ревіталізація заводу «Електровимірювач» — це побудова нового соціально значущого простору з урахуванням наявних потужностей, можливостей простору для задоволення інтелектуальних, виробничих потреб містян і зацікавлених українців, іноземців.”**⁵⁵

На квітень 2022-го року “Вимірювачем” було заплановано проведення гібридної двотижневої музичної резиденції “ROOMS” одночасно в Житомирі та в місті Грац, що на південному сході Австрії. Після повномасштабного вторгнення росії на територію України 24 лютого,

⁵⁵ Житомир. Як ревіталізують завод “Електровимірювач” / Ukraïner, 2021 [Електронний ресурс] – Режим доступу до ресурсу: <https://ukraïner.net/vymiriuvach-zhytomyr/>

діяльність “Вимірювача” була призупинена. Наразі доля інноваційного простору знаходиться у неоднозначному становищі через війну, відсутність фінансування і низку інших проблем та перешкод. Команда “Вимірювача” є залученою до діяльності Житомирського волонтерського центру і спрямовує допомогу Збройним Силам України.

РОЗДІЛ III.

Для дослідницької частини моєї дипломної роботи я провела два інтерв'ю з ініціаторами та керівниками проектів ревіталізації індустріальних об'єктів - з Олександром Годимирою з Креативної платформи “Млин” у Запоріжжі та Андрієм Чибуровським з житомирського “Вимірювача”. Важливо зазначити, що інтерв'ю відбулись вже в період воєнного стану в Україні, тому вектор пошуку відповідей на дослідницьке питання отримав гіпотетичний напрям і роздуми над можливими сценаріями трансформації культури Запоріжжя та Житомира під впливом ревіталізації постіндустріальної спадщини.

У процесі аналізу запорізького та житомирського кейсів методологічно я використовувала класифікацію трьох моделей регенерації Греяма Еванса, трьох аспектів функціонування ревіталізації в польському дослідженні Agnieszka Konior і Veronika Pokojska **“Management of Post Industrial Heritage in Urban Revitalization Processes”** і трьох вимірів індустріальної культури за прикладним дослідженням **“The Transformative Power of Industrial Culture. A Dynamic Approach to the Culture of Industrial Regions”**.

3.1. “Млин” та індустріальне Запоріжжя

Креативна платформа “Млин” за майже 7 років існування в Запоріжжі не досягла об'єктивного статусу, за яким би була здатна впливати на трансформацію культурного ландшафту міста. “Млин” досі знаходиться в процесі стратегічної розробки діяльності і перебуває в своєрідній “стагнації”. У розмові з паном Олександром Годимирою, засновником і керівником Креативної платформи, я проаналізувала основні причини відсутності впливу на міському рівні і можливі сценарії розвитку і трансформації культури індустріального Запоріжжя.

За класифікацією Греяма Еванса, “Млин” є прикладом моделі регенерації **“culture and regeneration”**⁵⁶, де культурна діяльність не є залученою до процесу регенерації об’єкта. “Млин” підпорядковується цій моделі, бо історична спадщина об’єкта була залишена поза процесом ревіталізації, було відновлено простір і запроваджено новий напрямок функціонування. Подібні проекти мають мінімальний характер впливу і найчастіше інтегруються в мистецьку сферу. Приклад “Млина” стає яскравим підтвердженням цієї теоретичної класифікації.

Позиція Креативної платформи “Млин” в Запоріжжі з самого початку закладалась з перспективи створення простору для підтримки і розвитку молодих митців, низових ініціатив та проектів місцевого рівня. Простір як допоміжний шабелі і “теплиця” для початку діяльності нових “акторів” культурного осередку міста із забезпеченням комфортних умов. Платформа є некомерційною громадською організацією і залишається андеграудним культурним осередком Запоріжжя. Чому? Якщо брати до уваги три аспекти управління ресурсами культурної спадщини в процесі ревіталізації за дослідженням Agnieszka Konior і Veronika Pokojska “Management of Post Industrial Heritage in Urban Revitalization Processes” - просторові, соціальні та економічні⁵⁷, то економічний фактор повністю відсутній у випадку запорізького “Млина”. Економічний аспект полягає у розбудові інфраструктури, яка б фінансово забезпечувала діяльність простору: туристичні послуги, послуги харчування і проживання, побудова цілісного культурного маршруту. Об’єкт реновації здатний існувати в довгостроковій перспективі виключно в системі, в системі послуг і пропозицій, в системі міждисциплінарності та багатофункціональності. Подібна інфраструктурна

⁵⁶ Graeme Evans. Measure for Measure: Evaluating the Evidence of Culture’s Contribution to Regeneration 2005, с. 10

⁵⁷ Agnieszka Konior і Veronika Pokojska “Management of Post Industrial Heritage in Urban Revitalization Processes” 2020, с. 7

система відсутня у випадку запорізького “Млина”, тому спостерігається лише точковий вплив на розбудову мистецької спільноти міста, яка все одно залишається андеграундною.

Причина “андеграундності” “Млина” насправді криється у відсутності центрального фактору якісної ревіталізації - відсутності взаємодії із Запорізькою міською радою і Департаментом культури Запоріжжя. Якщо брати до уваги кейси проектів ревіталізації у Західних країнах, то саме держава грає роль центрального “актора” або ж медіатора в процесі відновлення і трансформації постіндустріальних об’єктів. В Україні подібна практика взаємодії та комунікації відсутня на державному та місцевому рівнях. Олександр Годимира в інтерв’ю зазначав про те, що неодноразово звертався і піднімав питання постіндустріальної спадщини в місті на засіданнях Департаменту культури, проте не отримував жодної позитивної відповіді та підтримки. Загалом, відсутність взаємодії об’єктів реновації та органів міського управління є загальнонаціональною тенденцією в Україні. Усі успішні українські проекти реновації базуються на першочерговому великому фінансовому капіталі, і підтримуються завдяки широкій приватній інвесторській мережі.

Важливо враховувати, що населення Запоріжжя станом на 1 січня 2021 року складало 722 тисячі 713 осіб ⁵⁸, тобто ми говоримо про великі масштаби індустріального міста і гіпотетичний фактор впливу одного проекту реновації на міську культуру міста. З цього виникає ще одна причина малоефективності впливу “Млина” - відсутність якісної та постійної комунікації між низовими міськими організаціями Запоріжжя та освітніми платформами, зокрема університетами. Наявність подібної

⁵⁸ Чисельність населення в місті Запоріжжя / Мінфін [Електронний ресурс] – Режим доступу до ресурсу: <https://index.minfin.com.ua/ua/reference/people/town/zaporozhe/>

освітньої бази і стратегічної комунікації низових ініціатив сприяла би підвищенню рівня обізнаності молодого населення міста, і була б фактором створення тяглості між індустріальним і постіндустріальним поколіннями міста, що створювало б можливості для трансформації міської культури Запоріжжя.

Ревіталізація в Запоріжжі - це спроба переосмислення постіндустріальної спадщини в діючому і потужному індустріальному центрі України. Відсутність постіндустріального етапу розвитку міста, заангажованість застарілими індустріальними наративами власників заводів і відсутність взаємодії міської ради - усе це унеможливило трансформацію міської культури під впливом реновації Млина Нібура у найближчій перспективі. У розмові з паном Олександром ми підняли тему гіпотетичного варіанту трансформації культури Запоріжжя і його бачення комплексної роботи з історичною та індустріальною спадщиною міста. Ідея полягає в міждисциплінарній роботі з історичними районами міста (район Шенвізе, стара частина міста Олександрівськ, центр міста, шосте селище, американське містечко) і створенні історико-культурного маршруту містом, що включало б комплекс процесів реновації історичної культурної спадщини Запоріжжя, її переосмислення і модернізацію. В українському контексті ревіталізації часто використовується метафора стосовно просторів як **“зон зміни тяжіння”** міст, пан Олександр переконаний, що вони здатні і виконують таку функцію. У випадку Запоріжжя, аби зона тяжіння змінювалась, має бути наявною ефективна взаємодія з Департаментом культури, щоб у співпраці з'явилася розробка культурної мапи історичного району Шенвізе, створення двох-трьох музеїв, присвячених менонітському періоду в Запоріжжі, і формування декількох туристичних маршрутів по історичним садибам міста.

Запоріжжя - індустріальне місто, яке вирізняється характерними традиціями та цінностями, формуючи власну регіональну ідентичність. Звертаючись до процесу ревіталізації як чинника трансформації міської культури, у випадку Запоріжжя має бути проведена комплексна робота з переосмислення і актуалізації історичної та культурної спадщини міста. Дослідивши та проаналізувавши запорізький кейс Креативної платформи “Млина”, я дійшла висновку, що виключно один проєкт реновації не здатний бути фактором зміни міської культури, має бути проведена довготривала дослідницька робота і налагодження відповідної інфраструктури для формування належних важелів впливу на масштаб такого індустріального центру як Запоріжжя.

3.2. “Вимірювач” і провінційний Житомир

Проєкт інноваційного парку “Вимірювач” в Житомирі був запусканий у 2019-му році, проте обставини COVID-19 у 2020-му році і події повномасштабного вторгнення росії на територію України 24 лютого 2022-го року наразі залишають подальшу долю діяльності “Вимірювача” під питанням на невизначений період часу. “Вимірювач” є прикладом спроби здійснення першої і єдиної в Україні ревіталізації, де ревіталізація стосується не лише простору, а відбувається відродження виробництва електромузичних інструментів, що свідчить про цілісну і комплексну процедуру ревіталізації постіндустріальної спадщини.

У розмові з паном Андрієм Чибуровським, генеральним директором, співвласником заводу “Електровимірювач” та ініціатором проєкту “Вимірювач”, ми обговорили специфіку проведення ревіталізації в Житомирі і які перешкоди зустрічаються у подібному стратегічному процесі. За класифікацією Греяма Еванса, “Вимірювач” є прикладом моделі

регенерації **“regeneration through culture”**⁵⁹, де культурна спадщина стає центральною і символічною для цілого процесу ревіталізації простору. Ревіталізація електромузичного виробництва стає ключовою і створює унікальність проекту відродження, у буквальному сенсі поєднуючи “минуле, теперішнє і майбутнє” в актуалізації і модернізації постіндустріальної спадщини “Електровимірювача”. “Вимірювач” стає унікальним прикладом інноваційного парку та проектом ревіталізації в Україні, який позбувається межі між індустріальним та постіндустріальним поколіннями, створюючи взаємодію і тяглість між минулим і майбутнім.

Щоб розглядати ревіталізацію як чинник трансформації міської культури, важливо враховувати загальний контекст міста Житомира. Житомир - колишній потужний промисловий центр, наразі в ньому розташовується низка сучасних приватних виробництв взуття.⁶⁰ Після Другої світової війни, саме завод “Електровимірювач” став символом повоєнної промисловості міста, сприяв швидкій індустріалізації та урбанізації Житомира. Станом на 2021-ий рік чисельність населення Житомира становила 263 тисячі 507 осіб⁶¹, що майже у три рази менша ніж в Запоріжжі. Саме тому, масштаб впливу проекту ревіталізації в Житомирі територіально охоплює менше, тому перспектива ефективності залишається більшою. Перешкодою стає Київ, який знаходиться лише в 130-ти кілометрах від Житомира, і є зоною концентрації для переважної більшості працездатного населення міста. Аналогічна ситуація і зі

⁵⁹ Graeme Evans. Measure for Measure: Evaluating the Evidence of Culture’s Contribution to Regeneration 2005, с. 11

⁶⁰ Костриця М. Ідея для Житомира: інноваційний парк у просторах заводу, де панує пустка / TEXTY.ORG.UA. 2021 [Електронний ресурс] – Режим доступу до ресурсу: [Ідея для Житомира: інноваційний парк у просторах заводу, де панує пустка](#)

⁶¹ Чисельність населення в місті Житомир / Мінфін [Електронний ресурс] – Режим доступу до ресурсу: <https://index.minfin.com.ua/ua/reference/people/town/zhitomir/>

студентами, які обирають їхати і навчатись до Києва. Таким чином, Житомир втрачає власний соціальний капітал і разом з ним основні ресурси для трансформації міської культури.

На відміну від Запоріжжя, Житомир знаходиться на постіндустріальному етапі розвитку, проте тенденція деіндустріалізації промислових об'єктів в Житомирі спостерігається виключно в одному напрямку - у перетворенні колишніх промислових об'єктів та просторів на торгово-розважальні центри.⁶² Проект Інноваційного парку “Вимірювач” є першою і єдиною спробою ревіталізації в Україні, де разом з відновленням простору, відбувається і відновлення виробництва. У процесі створення концепції інноваційного парку за основу була взята ідея заводу винахідників, яка була б адаптована до сучасного контексту України. Саме такий вибір спеціалізації був розрахований як важіль впливу і тяжіння на всеукраїнському рівні. “Вимірювач” як зона тяжіння не для Житомира, а для усієї України. Андрій Чибуровський вбачає формулювання *“Що робить “Вимірювач” для Житомира”* нераціональним для сучасної конфігурації інфраструктури, логістики та комунікації. У сьогоденних реаліях поняття “спільноти” є не стільки фізичним, скільки віртуальним, саме тому стратегічна діяльність інноваційного парку спрямована на трансформацію міської культури в загальноукраїнському форматі. Від глобального до локального. Подібний підхід є ідентичним з діяльністю “Промприлад. Реновація”, що в Івано-Франківську, де об'єкт реновації є тяговою силою для проєктів, ініціатив і агентів креативних та інноваційних індустрій з усієї України. Завдяки всеукраїнському соціальному капіталу розбудовується і трансформується регіональна

⁶² Костиця М. Ідея для Житомира: інноваційний парк у просторах заводу, де панує пустка / TEXTY.ORG.UA. 2021 [Електронний ресурс] – Режим доступу до ресурсу: [Ідея для Житомира: інноваційний парк у просторах заводу, де панує пустка](#)

ідентичність і з'являється відповідна інфраструктура, послуги харчування та проживання. У випадку “Вимірювача” відповідна інфраструктура відсутня, бо аналогічно із запорізьким кейсом відсутній економічний аспект управління постіндустріальної спадщини і ревіталізації, що міг би забезпечувати фінансову підтримку і сталий розвиток діяльності інноваційного парку.

Проект “Вимірювач” є фактично приватним і некомерційним. Відсутність взаємодії із Житомирською міською радою, аналогічно до кейсу “Млина” в Запоріжжі, демонструє відсутність державної політики регулювання ревіталізації постіндустріальної спадщини на національному та місцевому рівнях. Відсутність центрального агента комунікації - держави, вводить обмеження в процеси трансформації міських культур. Недостатня комунікація та взаємодія низових ініціатив і освітніх платформ призводить до нерозуміння місцевого населення важливості збереження постіндустріальної спадщини та її переосмислення. “Вимірювач” закладає в основу своєї діяльності освітню складову, аби сприяти загальнонаціональному усвідомленню важливості таких процесів як ревіталізація. Якщо говорити про проект розвитку, розвитку освіти та інновацій, варто виходити за межі місцевої спільноти. Щоб створювати важіль впливу на міську культуру Житомира, потрібно починати з загальнодержавної і міжнародної концепції взаємодії і розвитку.

“Вимірювач” є першим і потенційним претендентом на створення цілісної ревіталізації тяглості, де тяглість формується між постіндустріальним та індустріальним поколіннями “Вимірювача”, зберігаючи філософію діяльності **“минулого, теперішнього і майбутнього”**. Орієнтація впливу на провінційну міську культуру є проґрашним і нераціональним через відсутність запиту місцевого

населення, саме тому концепція Інноваційного парку як всеукраїнського зразка створює шанс для трансформації міської культури Житомира. Наразі, ці спроби відкладені на невизначений час через воєнний стан в Україні, відсутність фінансування та інфраструктури, тому важко передбачити чи матиме “Вимірювач” потенціал трансформації міської культури Житомира у найближчі пару років.

ВИСНОВКИ

Ревіталізація постіндустріальної спадщини є міждисциплінарним та багатофункціональним процесом, який комплексно підходить до трансформації та переосмислення об'єкта або простору. Це дослідження стало спробою аналізу контексту української ревіталізації на прикладі Креативної платформи “Млин” в Запоріжжі та Інноваційного парку “Вимірювач” в Житомирі, і їх гіпотетичного трансформаційного впливу на міські культури в індустріальних містах.

У ході дослідження було з'ясовано, що індустріальна культура є характерним поєднанням традиційних та сучасних тенденцій промислових виробництв, що сприяє залученню креативних індустрій до пошуку нових векторів використання постіндустріальних об'єктів промислової спадщини. Саме індустріальна культура формує регіональну ідентичність індустріальних міст і має потенціал до трансформації міських культур. На прикладі запорізького “Млина” та житомирського “Вимірювача” було розглянуто кардинально різні концепції реновації та ревіталізації, проте які водночас виявились аналогічними в питаннях відсутності взаємодії з боку міських та державних управлінь, відсутності фінансування та розуміння місцевого населення важливості процесів ревіталізації постіндустріальних просторів в індустріальних містах.

Креативна платформа “Млин” в Запоріжжі є прикладом реновації історичної постіндустріальної пам'ятки в потужному індустріальному центрі України. Звертаючись до процесу ревіталізації як чинника трансформації міської культури, у випадку Запоріжжя має бути проведена комплексна робота з переосмислення і актуалізації історичної та культурної спадщини міста. Дослідивши та проаналізувавши кейс “Млина”, я дійшла висновку, що виключно один проект реновації не здатний бути фактором

зміни міської культури, має бути проведена довготривала дослідницька робота і налагодження відповідної інфраструктури для формування належних важелів впливу на масштаб такого індустріального центру як Запоріжжя.

Інноваційний парк “Вимірювач” є першою і єдиною спробою ревіталізації в Україні, де відновлення і переосмислення охоплює не лише простір, але і відродження електромюзичного виробництва. “Вимірювач” є претендентом на першу в європейському контексті ревіталізацію тяглості, тяглості і взаємодії між індустріальним та постіндустріальним поколіннями заводу “Електровимірювач”. Саме “тяглість” і “тяжіння” - дві метафоричні конотації які зустрічаються в українському контексті стосовно процесів ревіталізації постіндустріальної спадщини.

Проаналізувавши два кейси реновації та ревіталізації, я виокремила низку загальнодержавних тенденцій, чому наразі точкові впливи ревіталізованих постіндустріальних об’єктів не здатні ставати повноцінними чинниками трансформації міських культур індустріальних міст України. По-перше, на відміну від прикладів Західних країн, в Україні в процесах ревіталізації відсутній головний актор/медіатор комунікації - держава. У державній політиці не затверджено жодних офіційних документів, або нормативно-правових актів стосовно регулювання процесів ревіталізації, реновації та джентрифікації, що пояснює відсутність будь-якої взаємодії з боку міських управлінь в кейсах Запоріжжя та Житомира. Демонстрація інституційної спроможності об’єктів створювала б потужний ресурс для інклюзивного міського розвитку, що сприяв би легітимізації тяглості, про яку вже було згадано раніше.

Іншою причиною відсутності ефективності впливу є неякісна комунікація між міськими низовими громадськими організаціями та

освітніми платформами. Цей фактор також підкріплюється усталеною думкою і колективним досвідом населення стосовно промислових територій як закритих та обмежених просторів до використання. Саме тому, аби сприяти трансформації міської культури має бути опрацьована стратегічна система взаємодії і ознайомлення місцевого населення з локальними контекстами культурної та історичної спадщини, і важливими сценаріями їх актуалізації та модернізації.

Потенціал трансформації міської культури індустріальних міст під впливом ревіталізації постіндустріальної спадщини залишається своєрідним міфом в українському контексті. Чи відбувається постіндустріальна зміна культури, чи насправді ревіталізація виключно про простір і ніяких змін не буде? “Вимірювач” - перша спроба ревіталізації в Україні, яка була б здатна “розвіяти цей міф”.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Małgorzata Wilczkiewicz, Magdalena Wilkosz-Mamcarczyk. Revitalization – Definition, Genesis, Examples. 2015, c. 71-79
2. Anthony F.C. Wallace. Revitalization Movements. 1956, c. 264-281
3. Anthony F.C. Wallace. Religion: An Anthropological View. 1966, c. 120-145
4. Doris Bachmann-Medick. Cultural Turns. *New Orientations Of The Study Of Culture*. 2016, c. 216-300
5. Graeme Evans. Measure for Measure: Evaluating the Evidence of Culture’s Contribution to Regeneration 2005, c. 1-25
6. Evans G., Shaw P. The contribution of culture to regeneration in the UK. A review of evidence. A report to the Department for Culture Media and Sport, London Metropolitan University, London. 2004, c. 1-61
7. Glass, Ruth. *London: Aspects of Change*. London: MacGibbon & Kee, 1964
8. Neil Smith. Toward a Theory of Gentrification: A Back to the City Movement by Capital, not People, *Journal of the American Planning Association*, 1979, c. 538-548
9. Ley, D. *Inner city resurgence and its societal context*. Paper presented to the Association of American Geographers Annual Conference, New Orleans, 1978, c. 335-400
10. Winters, C. *Rejuvenation with character*. Paper presented to the Association of American Geographers Annual Conference, New Orleans, 1978, c. 544-550
11. Peter Marcuse. Gentrification, Abandonment, and Displacement: Connections, Causes, and Policy Responses in New York City / *Urban Law Annual; Journal of Urban and Contemporary Law*, Volume 28. Columbia University, 1985, c. 195-240
12. Соснова Н. Джентрифікація, як риса сучасної міської динаміки (на прикладі м. Львова). *Містобудування та територіальне планування*, 41, 2011: с. 411-419
13. Agnieszka Konior i Veronika Pokojska “Management of Postindustrial Heritage in Urban Revitalization Processes” 2020, c. 1-19

- 14.Кривецька Л. Біла Книга. Економічний вплив місцевої культурної спадщини / Лілія Кривецька. – Львів, 2020, с. 1-50
- 15.The Transformative Power of Industrial Culture. A Dynamic Approach to the Culture of Industrial Regions / Interreg Central Europe. InduCult2.0 - 2019, с. 1-40
- 16.Revitalization of Historic Buildings as an Approach to Preserve Cultural and Historical Heritage // International Scientific Conference Urban Civil Engineering and Municipal Facilities. – 2015, с. 883-890

МАТЕРІАЛИ З ІНТЕРНЕТУ

- 17.Визначення терміну “Ревіталізація” в Online Etymology Dictionary [Електронний ресурс] – Режим доступу до ресурсу:
<https://www.etymonline.com/word/revitalize>
- 18.A Revitalizing Function of Culture and Cultural Heritage [Електронний ресурс]. – 2019. – Режим доступу до ресурсу:
<https://ukdiss.com/examples/function-of-culture-and-cultural-heritage.php?vref=1>.
- 19.Ляшева А., Опенько Я. Джентрифікація та просторова нерівність по-київськи: випадок Оболоні [Електронний ресурс] // Спільне Commons. – 2019. – Режим доступу до ресурсу:
<https://commons.com.ua/uk/dzhentrifikaciya-ta-prostorova-nerivnist-po-kiyivski/>
- 20.Suburbanization / Urban Sociology [Електронний ресурс] – Режим доступу до ресурсу: <http://sociology.iresearchnet.com/urban-sociology/suburbanization/>
- 21.Федорів П. Що таке джентрифікація і чи є вона в Україні [Електронний ресурс] // MISTOSITE. – 2019. – Режим доступу до ресурсу:
<https://mistosite.org.ua/uk/articles/shcho-take-dzhentryfikatsiia-i-chy-ie-vona-v-ukraini>.
- 22.Urban Cultures since the capitalist world system. Industrial cities [Електронний ресурс] / – Режим доступу до ресурсу:
<https://www.britannica.com/topic/urban-culture/Urban-cultures-since-the-capitalist-world-system>

23. Jani Kozina, David Bole, Jernej Tiran. Forgotten values of industrial city still alive: What can the creative city learn from its industrial counterpart? [Електронний ресурс] / – Режим доступу до ресурсу: <https://www.sciencedirect.com/science/article/pii/S1877916621000254>
24. Шутка І. Другий шанс. Як і навіщо міста ревіталізують занедбані об'єкти [Електронний ресурс] / Ірина Шутка // Куфер – Режим доступу до ресурсу: <https://kufer.media/misto/drugyj-shans-yak-i-navishho-mista-revitalizovuyut-zanedbani-ob-yekty/>.
25. Миколаєнко Н. (Напів)ревіталізовані: 4 приклади переосмислення індустриальних просторів в Україні [Електронний ресурс] / – Режим доступу до ресурсу: <https://mistosite.org.ua/en/articles/napivrevitalizovani-4-priklady-pereosmyslennia-industrialnykh-prostoriv-v-ukraini>
26. Запорізька Спадщина / Млин Нібура [Електронний ресурс] – Режим доступу до ресурсу: <https://heritage.zp.ua/document/324-mlin-nibura/page/12074>
27. ПЕРЛИНИ ЗАПОРІЗЬКОЇ АРХІТЕКТУРИ [Електронний ресурс] // Запорізька Січ. – 2017. – Режим доступу до ресурсу: <http://sich.zp.ua/perlini-zaporizkoi-arkhitekturi>
28. Млин Нібура [Електронний ресурс] // Запоріжжя – Режим доступу до ресурсу: <https://zaporizhzhia.city/places/melnica-nibura>
29. В Запоріжжі 120-річний млин перетворили на арт-простір [Електронний ресурс] // Громадське ТБ Запоріжжя. – 2017. – Режим доступу до ресурсу: <https://www.youtube.com/watch?v=bCSdiuYxPhg>
30. Електровимірювач / Історія [Електронний ресурс] – Режим доступу до ресурсу: <https://www.eliz.com.ua/uk/about/history>
31. Житомир. Як ревіталізують завод “Електровимірювач” / Ukraïner, 2021 [Електронний ресурс] – Режим доступу до ресурсу: <https://ukraïner.net/vymiriuvach-zhytomyr/>
32. Концепція створення інноваційного парку на базі заводу “Електровимірювач” у Житомирі [Електронний ресурс] – Режим доступу до ресурсу: [Концепція Вимірювач.pdf](#)

33. Чисельність населення в місті Запоріжжя / Мінфін [Електронний ресурс] – Режим доступу до ресурсу:
<https://index.minfin.com.ua/ua/reference/people/town/zaporozhe/>
34. Костриця М. Ідея для Житомира: інноваційний парк у просторах заводу, де панує пустка / TEXTY.ORG.UA. 2021 [Електронний ресурс] – Режим доступу до ресурсу: [Ідея для Житомира: інноваційний парк у просторах заводу, де панує пустка](#)
35. Чисельність населення в місті Житомир / Мінфін [Електронний ресурс] – Режим доступу до ресурсу:
<https://index.minfin.com.ua/ua/reference/people/town/zhitomir/>